

УДК 343.2/7

Смушак Олександра Маркіянівна,
старший викладач кафедри кримінального права
юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті проводиться аналіз одного із видів інституту причетності до злочину – приховування злочину. Пропонується поняття приховування злочину, аналізується законодавче регулювання даного інституту. Автор статті, розглядаючи правову природу приховування злочину, з урахуванням наукових досліджень теорії кримінального права, дає власне бачення щодо його інтерпретації.

Ключові слова: причетність до злочину, приховування, близькі родичі, члени сім'ї, співучасть.

Постановка проблеми. Дискусійні питання, які виникають при встановленні відповідальності за приховування злочину потребують більш ґрунтовного наукового дослідження. Оскільки на сьогоднішній день інститут приховування покликаний сприяти попередженню суспільно небезпечних діянь, викриттю винних та виявленню латентних злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми приховування злочину присвячені праці таких вчених як, А. А. Васильєв, М. К. Гнетнев, М. В. Даньшин, А. Н. Ігнатов, Н. С. Косякова, Д. П. Левічев, А. Д. Макаров, І. А. Ніколайчук, Е. А. Саркісова, В. Г. Смірнов, В. Я. Сташенко, М. Х. Хабібুলін та інші. Однак дане питання потребує більш повного законодавчого врегулювання.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є дослідження особливостей правового регулювання приховування злочину, та можливість удосконалення даного правового інституту.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день інститут приховування покликаний сприяти не тільки попередженню, але і запобіганню суспільно-небезпечних діянь, викриттю винних осіб і виявленню латентних злочинів. Суспільна небезпечність приховування полягає у тому, що воно не тільки перешкоджає розкриттю вже вчиненого злочину, але і часто підкріплює у злочинця уявлення про можливість безкарності за новий злочин.

Питання кримінальної відповідальності за задалегідь не обіцяне приховування злочину закріплено в ч. 6 ст. 27 КК, та врегульовано в ст. 396 КК (Приховування злочину) і ст. 189 КК України (Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом).

Під заздальгідь не обіцяним приховуванням злочину слід розуміти умисну, суспільно небезпечну діяльність осіб, які не брали участі у вчиненні самого злочину, але після його вчинення вжили заходів до його приховування.

Дане питання врегульоване в розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» в ст. 396 КК України (Приховування злочину). Варто зазначити, що законодавче закріплення тексту статті 396 КК України має ряд неточностей. Зазначення чіткості норм, які передбачають відповідальність за причетність до злочину в цілому і приховування в тому числі, не є перевагою нашого законодавства. Дана норма (ст. 396 КК) володіє подвійною попереджувальною дією (по відношенню не тільки до осіб, які приховують злочинця, але і до інших злочинців). Тому дана норма має бути повною і доступною для розуміння і дотримання всіма суб'єктами права. З однієї сторони, це більше відповідає змісту норми, з другої – буде здійснювати більший профілактичний вплив на громадян навіть без ознайомлення з її текстом, звертаючи увагу на караність приховування не тільки злочину, але і злочинця.

Кримінально-правові норми які містились в Кримінальному кодексі 1961 року у ст.186 КК давали детальний перелік всіх злочинів за приховування яких наставала кримінальна відповідальність. Крім того дана стаття встановлювала відповідальність в залежності від ступеня тяжкості вчиненого злочину і санкція по відношенню до особливо тяжких злочинів була збільшена до п'яти років і це було позитивом явищем.

Продовжувати приховувати ці злочини – це фактично давати мовчазну згоду на вчинення ним нових злочинів, що межує із співучастю. Відмова в приховуванні є справедливою, як по відношенні до минулих і майбутніх жертв, так і по відношенню до злочинця, у якого з'являється шанс для виправлення.

Відповідно до даної статті приховування злочину є кримінально караною лише у випадку, якщо вона пов'язана з вчиненням тяжкого або особливо тяжкого злочину. Таким чином, заздальгідь не обіцяне приховування злочину невеликої чи середньої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності, хоч при цьому з формальної точки зору не перестає бути причетністю до злочину. У зв'язку з декриміналізацією приховування злочинів невеликої і середньої тяжкості багато небезпечних злочинів, наприклад, приховування злочинів, які пов'язані із жорстоким поводженням з неповнолітніми, особами, які через свій фізичний стан не можуть себе захистити, вагітними жінками чи інші особи, не несуть відповідальності (ст.ст. 126, 134, 136, 142, ч. 1, 2, 3, 4, ст. 143, 150 КК України та ін.). При визначенні кола злочинів, приховування яких доцільно карати в кримінальному порядку, наш законодавець керується лише таким критерієм, як тяжкість вчиненого злочину. При цьому забуває, що не менш важливими критеріями є:

- 1) важливість об'єкта прихованого посягання (життя, здоров'я, свобода людини, фізичне і моральне здоров'я дітей);
- 2) поширеність певних злочинів і актуальність боротьби з ними, а саме з крадіжками, вимаганням, шахрайством, грабежами. Результатом такого підходу буде значно розширено межі кримінально караного приховування.
- 3) Щодо осіб, які не попадають в даний список, тозаконодавцю варто було б звернути увагу на відповідальність такої категорії осіб і притягати їх хоча б до адміністративної відповідальності.

І. А. Ніколайчук зазначає, що приховування злочину виступає небезпечною формою протидії розслідуванню, яка перешкоджає встановленню істини в кримінальній справі [7, с. 4]. Заздальгідь не обіцяне приховування утруднює розслідування і подальше розкриття злочинів, перешкоджає дії одному із основних принципів кримінального права

– принципу невідворотності відповідальності (кожен хто вчинив злочин, повинен бути притягнутий до відповідальності) а значить, викриття винних і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Аналізуючи об'єктивну сторону даного діяння звичайно потрібно погодитись з тим, що приховування характеризується системою умисних, активних дій, оскільки причетність утворюють тільки діяння вчинені з прямим умислом. Винний усвідомлює, що він сприяє укриттю злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, його слідів і бажає цього. При цьому винний повинен усвідомити характер вчиненого злочину, який він приховує, так як кримінальна відповідальність за це діяння можлива при приховуванні не будь-яких злочинів, а лише тяжких та особливо тяжких, перелік яких встановлено в ч.5 і 6 ст.12 КК України. Неможна погодитись з думкою Д. П. Левічева, який вказує, що приховування, може вчинятися як шляхом дії так і бездіяльності [5, с. 13-14]. Дану точку зору підтримує І. А. Бушуєв, М. Х. Хабібুলін, В. В. Сташенко, які зазначає, що заздалегідь не обіцяне приховування злочину – це активна діяльність особи з переховування злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом (ч.6 ст. 27 КК) [12, с. 253].

І. А. Бушуєв визначає групу ознак, які притаманні приховуванню основним серед яких є активна поведінка винного [1, с. 59-61]. М. Х. Хабібুলін не підтримує точку зору, яка стосується вчинення приховування шляхом бездіяльності [14, с. 44].

Підсумувавши наведені приклади можна дати наступне визначення поняття *приховування* – це заздалегідь не обіцяна умисна дія осіб, які не брали участі у вчиненні основного злочину в якості співучасників (а саме, не допомагали і заздалегідь не обіцяли надавати будь-яку допомогу виконавцю чи іншим співучасникам), та яка перешкоджає застосуванню засобів кримінально-правового впливу за вчинення основного злочину при відсутності ознак співучасті в ньому.

Основними моментами, які впливають на кваліфікацію злочинів при заздалегідь не обіцяному приховуванні є: приховування передбачає лише активну поведінку винного, яка протидіє здійсненню правосуддя, а саме допомагає злочинцю ухилитись від покарання.

1. Приховування завжди є активна поведінка особи, фізичне сприяння злочинцю в приховуванні його самого, або результатів його злочинної діяльності від компетентних органів, що в свою чергу перешкоджає притягненню винного до кримінальної відповідальності.

2. На приховування, як самостійне кримінально каране діяння впливає тяжкість основного злочину.

3. Приховування характеризується відсутністю причинного зв'язку із злочинним результатом основного злочину.

4. Під приховуванням слід розуміти тільки такі дії особи, які дійсно утруднюють розкриття злочину і пошуку злочинця.

Відповідальність за бездіяльність, можлива лише тоді, коли дана особа в силу тих чи інших зобов'язань лежить обов'язок перешкоджати настанню злочинних наслідків до них можна віднести службових осіб. Але ці дії притаманні іншому виду причетності до злочину – потуранню. Оскільки потурання, як форма причетності до злочину пов'язана із невиконанням особою покладених на неї правових обов'язків.

Суб'єктивна сторона злочину полягає в усвідомленні особою причетності до злочину, суспільної небезпеки свого діяння, це зокрема, усвідомлення того, що те до чого вона доторкається має суспільно небезпечний характер та усвідомлення суспільної

небезпеки своїх причетних дій до основного злочину. Суспільна небезпека приховування полягає в тому, що вона не тільки перешкоджає розкриттю вже вчиненого злочину, але часто укріплює у злочинця уявлення про можливість вчиняти безкарно нові злочини.

Розглядаючи суб'єктивну сторону дій осіб причетних до злочину, можна побачити, що вони умисно сприяють приховуванню злочину або реалізації плодів цього злочину. В цьому відношенні характеристика їх суспільно-небезпечних дій нагадує характеристику дій співучасників злочину: між особами, причетними до злочину, і злочинцями, які вчинили злочин, існує або згода з приводу дій спрямованих на приховування злочину, або особа причетна до злочину усвідомлює характер дій чи намір особи, яка вчинила злочин [11, с. 41].

А. А. Васільєв визначає два критерії визначення суспільної небезпеки основного діяння: 1) встановлення правозастосовувачем об'єму інформації про основний злочин, якою володіла причетна особа в момент вчинення свого діяння; 2) врахування індивідуальних професійних та інших знань, вмінь і навичок причетної особи [2, с. 10].

Ці два запропонованих критерії дозволяють визначити, чи усвідомлює причетна особа суспільну небезпечність основного злочину.

Підсумовуючи подану інформацію слід зазначити, що між особами причетними, і особами які вчинили злочин і прагнуть приховати цей злочин, існує певний суб'єктивний зв'язок, який проявляється в достовірних відомостях якими володіє особа, яка причетна до злочину, обставин злочину, вчинених іншою особою, так і в його поінформованості про характер дій і намірів виконавця злочину спрямованих на приховування злочину, або на реалізацію його плодів.

Метою приховування злочину є перешкодити правоохоронним органам розкрити злочин, а значить притягнути винних до кримінальної відповідальності.

Щодо мотивів приховування злочину, то вони можуть бути різними, це і особиста вигода, помста або бажання того, щоб злочин не було розкрито.

Наступним структурним елементом складу злочину без якого не може настати кримінальна відповідальність є суб'єкт злочину. Особа може нести кримінальну відповідальність за вчинене нею суспільно небезпечне діяння лише тоді коли вона: 1) є фізичною особою, тобто людиною; 2) є осудною; 3) досягла віку, з якого може настати кримінальна відповідальність [8, с. 73]. Перелічені ознаки суб'єкта злочину є обов'язковими, і відсутність хоча б однієї із вказаних ознак, означає відсутність складу злочину.

Суб'єктом заздалегідь необіцяного приховування може бути фізична осудна особа, яка досягла до моменту вчинення злочину шістнадцятилітнього віку. Законодавець тут виходить із психофізичних особливостей розвитку особистості, які дозволяють особі досить ясно усвідомлювати соціальний зміст обов'язків які покладаються на неї а також розуміння наслідків їх порушення.

Осудність, як і вік, має велике значення не тільки для встановлення суб'єкта злочину, але і для всього складу діяння в цілому. Здатність правильно розуміти і оцінювати фактичну сторону і значення своїх дій і при цьому керуватись своєю волею і діями, чи утримуватись від необдуманих вчинків відрізняє осудну особу від неосудної.

Свідомість і воля являє собою найбільш важливі психічні функції. Володіючи здатністю мислити людина здатна правильно оцінювати свою поведінку, вибирає різноманітний її варіант, який відповідає мотивам, меті, завданням і потребам суб'єкта.

Якщо початковим моментом приховування слід вважати вчинення активних дій, спрямованих на приховування злочинця або слідів злочину то кінцевий моментом

приховування характеризується рядом обставин, до яких можна віднести: добровільне припинення приховування (за власною волею), злочинця, слідів злочину; припинення приховування, яке зумовлене дією правоохоронних органів (не пов'язані з волею особи) його затримання і притягнення до кримінальної відповідальності; обставин, які ліквідують злочинність діяння (прийняття нового закону, внесення змін до закону, вплив строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за прихований злочин).

В ч. 2 ст. 396 КК України зазначається коло осіб, які звільняються від кримінальної відповідальності. До них відносять членів сім'ї чи близьких родичів особи, яка вчинила злочин, коло яких визначено законом.

До **числа близьких родичів** належать: батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки [8, с.283].

Членами сім'ї є особи, які спільно проживають і ведуть спільне господарство. До членів сім'ї, крім близьких родичів, можуть належати й особи, які перебувають на вихованні чи утриманні потерпілого [8, с. 1089].

За радянським кримінальним законодавством, факт родинних відносин не враховувався при визначенні кримінальної відповідальності за приховування і недонесення. Не розглядається цей факт і як обставина, яка пом'якшує відповідальність за ці злочини. Особи, які знаходились в родинних відносинах з винним, що вчинив злочин, несли кримінальну відповідальність за приховування і недонесення на загальних підставах.

В працях юристів радянського періоду розглядалось питання про врахування родинних зв'язків у випадку притягнення осіб, які здійснюють приховування до кримінальної відповідальності. Н. С. Таганцев, коментуючи «Уложення про покарання кримінальні і виправні» 1845 року, звертає увагу на ст. 128, яка звільняла від кримінальної відповідальності за приховування і недонесення, осіб, які перебували в близьких родинних зв'язках із особою, яка вчинила основний злочин. При цьому закон розрізняв: близьких родичів до яких відносились: подружжя, батьки і діти, висхідні і нисхідні родичі, брати і сестри; причетні до цієї категорії зовсім звільнялися від відповідальності. До другої групи відносяться близькі свояки до другої степені включно які отримавши від особи яка вчинила злочинне діяння виховання або іншим способом вчинив щодо нього благодійність; причетні даної групи, у випадку, коли за саме злочинне діяння настає смертна кара або каторга, карались, але з меншим рівнем покарання, а в інших випадках теж звільнялись від відповідальності [13, с. 808].

Стосовно даного питання в літературі не має єдиної точки зору. Багато науковців підтримують думку законодавця, стосовно не притягнення до відповідальності за приховування родичів винного. М. Х. Хабібулін, вважає, що за загальним правилом, притягувати до кримінальної відповідальності за заздалегідь необіцяне приховування і недонесення близьких родичів винного є недоцільно [14, с. 78-79]. М. І. Ковальов пропонує ввести кримінальну відповідальність за приховування близьких родичів, які вчинили особливо небезпечні злочини проти держави або деякі інші тяжкі злочини, і вважає, що відмінати відповідальність за ці злочини не слід через їх підвищену суспільну небезпеку [3, с.106]. Н. С. Косякова пропонує звільняти від відповідальності, осіб винних у приховуванні злочинів вчинених родичами, виняток у цьому правилі становлять злочини, які вчиняються родичами не з родинних почуттів, а з корисливих [4, с. 115].

Ступінь тяжкості вчиненого злочину, корисливий мотив і сюди можна віднести вчинення діяння повторно є досить вагомими підставами притягнення до кримінальної відповідальності. Законодавцю слід звернути увагу на ці підстави, оскільки ступінь

тяжкості відповідальності в поєднанні з корисливим мотивом, а також повторне вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів не може виправдати, чи звільнити від відповідальності навіть і родичів винного.

КК Білорусії взагалі не звільняє від кримінальної відповідальності за приховування близьких родичів винного (ст. 405) [10]. На відміну від КК Білорусії, КК Йорданії (ч. 2 ст. 84) звільняє від кримінальної відповідальності членів сім'ї злочинця (подружжя, брати, сестри і близькі родичі), оскільки між ними є родинні зв'язки [9, с. 69].

Варто було б зазначити слова відомого мислителя В. Соловйова, які можна віднести до приховування яке здійснюється родичами, який зазначив: «Найвища моральність не дозволяє мені бути байдужим до того, що мої близькі безперешкодно стають убивцями та убієнними, крадіями і обкраденими, і щоб суспільство, без якого жодна людина не могла жити і удосконалюватися підлягала небезпеці руйнування, така байдужість була б явною ознакою моральної смерті» [6, с. 387].

Суспільство може нормально функціонувати тільки при умові виконання всіма його членами певних обов'язків. Людина, яка поставлена в дану систему, стає необхідною ланкою її функціонування, вона повинен не тільки сприяти його розкриттю, але і попереджати настання небезпечних наслідків, які виникають з боку інших людей.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене варто зазначити, що закріплені в чинному КК України звільнення від кримінальної відповідальності родичів винного є досить гуманним, тому законодавцю слід внести певні зміни до ст. 396 КК України варта було б зробити певні застереження, що стосуються приховування злочину членами сім'ї чи близькими родичами і притягувати їх до відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування тяжких та особливо тяжких злочинів, а також злочинця з корисливої, або іншої особистої зацікавленості. При цьому, як обтяжуючу обставину враховувати повторне вчинення злочину.

Список використаних джерел

1. Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство / И. А. Бушуев. – М. : Юридическая литература, 1965. – 140 с.
2. Васильев А. А. Уголовно-правовая характеристика прикосновенности к преступлению : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. А. Васильев – Екатеринбург, 2009. – 27 с.
3. Ковалев М. И. Ответственность за укрывательство преступлений в уголовном законодательстве США и Англии / М. И. Ковалев // Саратовский юридический институт. Ученые записки. – Выпуск № 4. – Саратов. : изд-во «Коммунист», 1956. – С. 86-105.
4. Косякова Н. С. Прикосновенность преступлению по российскому уголовному праву: становление, состояние и перспективы развития : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / Косякова Наталья Сергеевна. – М., 2001. – 212 с.
5. Левічев Д. П. Класифікація способів приховування злочинів і її роль у розкритті та розслідуванні злочинів / Д. П. Левічев // Тези доповідей і наукових повідомлень. – 2007. – Харків. – С. 13-17.
6. Макаров А. Д. Уголовная ответственность за прикосновенность к преступлению: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / Макаров Анатолий Дмитриевич. – Москва, 2004. – 180 с.

7. Николайчук И. А. Сокрытия преступлений как форма противодействия расследованию : автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / И. А. Николайчук. – Воронеж, 2000. – 47 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – [7-ме вид., переробл. та допов.]. – К. : Юридична думка, 2010. – 1288 с.
9. Садди Я. М. Соотношениесоучастия и прикосновенности к преступлению по уголовным кодексам Иордании и Украины / М. Я. Садди // Вісник Одеського національного університету. Вип. 1. [Т 14: (Правознавство)]. – Одеса, 2009. – С. 64-71.
10. Саркисова Э. А. «Прикосновенность к преступлению: проблемы ответственности» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.lawbelarus.com/repub2008/sub17/text17139.htm>.
11. Смирнов В. Г. Понятия прикосновенности по советскому уголовному праву / В. Г. Смирнов. – Мн.-Л., 1957. – 129 с.
12. Стащенко В. В. Кримінальне право. Загальна частина: підруч. / А. В. Стащенко, В.Я. Тацій. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.
13. Таганцев Н. С. Русскоеуголовное право : лекции / Н. С. Таганцев. – [2-е изд., перераб.]. Часть общая. Т. 1. – СПб., 1902. – 816 с.
14. Хабибулин М. Х. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство по советскому уголовному праву / М. Х. Хабибулин. – Казань. : Изд – Казанского ун-та, 1984. – 136 с.

Смушак О. М. Укрывательство преступления проблемы и перспективы законодательного регулирования

В статье проводится анализ одного из видов института прикосновенности к преступлению – укрывательство преступления. Предлагается понятие укрывательства, анализируется законодательное регулирование данного института. Автор статьи, рассматривая правовую природу укрывательства преступления, с учетом научных исследований теории уголовного права, дает собственное видение его интерпретации.

Ключевые слова: *прикосновенность к преступлению, укрывательство, близкие родственники, члены семьи, соучастие.*

Smushak O. M. Concealment of a crime - problems and perspectives of legal regulation

The article analyses one of the concepts of the institute of criminal involvement – concealment of a crime. The concept of concealment is reviewed and legislative regulation of the given institute is analysed.

The author of the article, examining the legal nature of criminal involvement, taking into account scientific researches into the theory of criminal law, gives his own vision of its interpretation.

Key words: *criminal involvement, concealment, close relatives, family members, participation.*

